

Türkiye'de Eczacılık Deontolojisi ve Etik Öğretimi

Pföf.Df.Erlş ASİL*

* Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, ANKARA

Eczacılık mesleğinin tarihi incelendiği zaman eczacılığın kökeninin hekimlikte karıştığı ve çok uzun bir süre eczacılığın hekimler tarafından yapıldığı görülmektedir. Hekimlikle eczacılığın fonksiyonel olarak birbirinden ayrılması çeşitli kaynaklarda farklı tarihlerle verilmekle birlikte bu iki mesleğin ayrılması ile ilgili olarak yazılı ilk kaynağın VI.yüzyılda yazılmış olan Olympiodore'nin eserinde bulunduğu kaydedilmektedir (1).

Olympiodore'nin eserinde şu cümle yer almaktadır d):

"Hekim yazar ve eczacı reçeteyi yapar™.

Böyle bir kayıt bulunmakla birlikte, ayrı iki meslek olarak kabulü için çok uzun asırların geçmesi gerekmektedir. Avrupa'da hekimliğin eczacılıktan ayrılması 12. ve 13. yüzyıllarda gerçekleşmiş, Ülkemizde ise daha sonraki yüzyılların beklenmesi gerekmiştir.

Eczacılığın kökeninin hekimlik mesleği ile karışması nedeniyle hekimlik ve eczacılığın deontolojik ve etik kurallarının da birbiri içinde ve beraber düşünülmesi gerekir.

Hipokrat (MÖ. 480-337) döneminde, hekimlerin, hastalara, diğer hekimlere ve topluma karşı olan davranışlarını belirleyen kuralların "Ethikon" adı altında toplandığı bilinmektedir. Çağımızda bu sözcük, Fransızca "etique" sözcüğünden esinlenerek "etik" şeklinde kullanılmaya başlamıştır. Etik sözcüğü, günümüzde anlamı tartışılan bit sözcük olmakla birlikte genel olarak "Meslek Ahlakı" anlamında kullanılmaktadır.

"Deontoloji" kavramı ise özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında daha çok kullanılmaya başlanan bir kavramdır. İlk kez 1834 yılında Yunanca "Deontos" ve "Logos" sözcüklerinden türetilerek kullanılmaya başlandığı kaydedilmektedir (2,3).

Deontoloji çeşitli meslek sahiplerinin, mesleklerini uygularken yapmaları gereken, uymaları gereken çeşitli kuralları kapsamaktadır. Deontoloji mesleklerini yapan kişilerin davranışlarını belirleyen bilim olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan her mesleğin bir deontolojisinin olması gerektiği sonucuna varmak mümkündür.

Deontoloji ile etik kavramları zaman zaman birbiri ile karıştırılmakla birlikte oldukça farklı kavramlardır.

Etik, meslekle ilgili ahlak kurallarını kapsayan bir konudur, deontoloji ise "uygulanması zorunlu kurallar toplamı" olarak nitelendirilebilir.

Eski dönemlerde hekimlik ve eczacılık için ayrı meslek ahlakı kuralları bulunmuyordu. Hekimler için geçerli kurallar eczacılar için de geçerli sayılıyordu. Hekimlik mesleğinin yapılması sırasında uyulması gereken kuralların belirlendiği bilinen ilk metin Hammurabi Kanunlarında yer almaktadır. Daha sonraki yüzyıllarda Yunan Hekimlerinin özellikle Hippokrat'ın koyduğu kurallar gelir. Bilindiği gibi bu kurallar çok uzun yıllar hem hekim hem de eczacılar için geçerli ve yol gösterici olmuştur.

Hippokrat'ın ünlü aforizmaları arasında doğrudan doğruya eczacılığı ilgilendirenleri bulunmaktadır (1).

- Doğru sözlü olmalıdır.
- Kazanç ve paraya düşkün olmamalıdır.
- Sır saklama konusunda özenli olmalıdır.
- Halkın hoş görmediği davranışlardan kaçınılmalıdır.
- Kimseye zehir vermemelidir.
- Kimseyi küçük görmemelidir.
- Bencil olmamalıdır.
- Yalan söylememelidir.
- Kötü insanlarla ilişkisi olmamalıdır.
- Yenilikleri takip etmelidir.

Ülkemizdeki duruma gelince:

Türkiye'de sağlık meslekleri ile ilgili ilk deontoloji kuralları "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane"nin mezunları için yapılan diploma töreninde okunan yemin metninde bulunduğu kaydedilmektedir (1).

Memleketimizde tıp deontolojisi ile ilgili derslerin Mektebi Tıbbiye'nin açılışı ile 1839 yılından itibaren başladığı bilinmektedir. Ben bildirimde tıbbın deontoloji eğitimine hiç değinmeyeceğim.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanan eczacılık deontolojisi kuralları ve öğretimi hakkındaki bilgilerimiz çok sınırlıdır. Öğretim programlarında "Eczacılık Deontolojisi" ya da "Meslek Ahlakı" derslerine de rast-

İlanmamaktadır. Bu tür konuların diğer bazı dersier içinde anlatıldığı iddia edilmekte ise de bu konuda önemli bir belge veya kayıt bulunmamaktadır. Bu konuda çok önemli bir doktora çalışması yapılmıştır (4).

Osmanlı Döneminde Eczacılık Deontolojisi ile kullarlarına dönemin Diploma Törenlerinde yapıları meslek yeminlerinde rastlıyoruz. 1909 yılında kabul edilen Diploma Yemininde (5) eczacılık deontolojisi ve ahlakı ile ilgili kurallar aşağıda verilmiştir.

— Mesleğimi ilerletmek için her türlü gayreti gösterip, bilim yolundan ayrılmayacağım,

— Bulaşıcı ve salgın hastalıkların hüküm sürdüğü zamanlarda korkarak sanatımı yapmaktan çekinmeyeceğim.

— Fakir ve düşkünlerin reçetelerini mümkün olan en düşük fiyatla hazırlayacağım,

— Reçetelerin hazırlanmasında noksan, bozuk veya kalitesiz maddeler kullanmayacağım,

— Kendimi hekim yerine koyarak hasta tedavi etmeye kalkmayacağım,

— Hekimlerle anlaşarak, para kazanmak için hastalarla lüzumsuz reçeteler yazdırmayacağım,

— Hastaların önünde **meslekdaşlarının uygulamaları** hakkında onları küçültücü konuşmalar yapmayacağım,

— Zehirli ve çocuk düşürücü ilaçları hiçbir şekilde reçetesiz vermeyeceğim,

— Yasalara herzamsın saygılı olacağım.

— Devlet hizmetinde bulunduğum veya çalıştığım eczanelerde bana teslim edilen ilaçların ve diğer malzemelerin çalınmasına veya kayıp olmasına sebep olmayacağım.

Bu kuralların çoğu Osmanlı İmparatoroğuna Fransa yolu ile gelmiştir. Kurallar... Alman imparatoru 2. Fredrich tarafından 1231-1241 yılları arasında yürürlüğe konmuş ve hemen bütün Avrupa Ülkeleri tarafından kabul edilmiştir (6).

İlk Deontoloji dersleri İstanbul Eczacı okulunda 1940 yılında vermeye başlandı. 1945 yılında ise Tıp ve Eczacılık Tarihi ve Deontoloji Dersini programlarda görüyoruz, İstanbul Eczacı Okulu'nun Fakülte haline dönüştürülmesi ile 1964 tarihinden itibaren programlara Eczacılık Tarihi ve Deontoloji dersleri koyuldu. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde bu dersler 1945den 1984 yılına kadar İstanbul veya Cerrahpaşa Tıp Fakültelerininin Tıp ve Deontoloji Öğretim Üyeleri tarafından verilmiştir. Bu öğretim üyeleri:

Ord.Prof.Dr.Süheyl ÜNVER, Prof.Dr.Bedi ŞEHŞU-VÂROĞLU, Prof.Dr.Emine ATABEK, Prof.Dr.Arslan TERZİOĞLU'dur. 1984 yılında bu dersin sorumluluğu Prof.Dr.Turhan BAYTOP'a verilmiş, 1986'dan günümüze kadar Prof.Dr.BAYTOP tarafından dersler sürdürülmüştür.

T Klin Tıbbi Etik 1994. 2

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi ülkemizde Fakülte olarak kurulan ilk eczacılık eğitim kurumudur. Kuruluşu 1960'dır. İlk Eczacılık Tarihi ve Deontoloji Dersleri, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde, 1963-1964 Öğretim Yılında vermeye başladı. Dersler 1979 yılına kadar Öğ.Gör.Ecz.Şevket YAĞTU tarafından verilmiştir. Eczacılık Tarihi alanında ilk doktora Ankara Eczacılık Fakültesinde 1974 yılında tamamlanmıştır. Dersler 1979da doçent olan Eriş ASİL tarafından vermeye başlanmış ve 1980 yılında Ülkemizde ilk Eczacılık Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü yine A.Ü.Eczacılık Fakültesinde kurulmuştur. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Tarihi ve Deontoloji Dersleri halen Prof.Dr.Eriş ASİL ve Doç.Dr.Sevgi ŞAR tarafından verilmektedir. Kürsüde doktora çalışmalarını yapan Doç.Dr.İkbal SUCU Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde görevlidir. Son yıllarda bu Fakültede dersleri Prof.Dr.Ekrem SEZİK yürütmektedir. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde ise dersleri Prof.Dr.İsmail ÜSTEL üstlenmiştir.

Eczacılık Eğitim-Öğretim Programlarındaki Eczacılık Tarihi ve Deontoloji dersleri bütün eczacılık fakültelerinde verilmekte olup, 16 haftalık bir program içinde sürdürülmektedir.

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde verilen Deontoloji Derslerinin içeriğini aşağıdaki şekilde kısaca özetlemek mümkündür.

— Tanımlar

— Deontoloji-Etik kavramları

— Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü (1968)

— Eczacılar için Uluslararası Deontoloji Tüzüğü hakkında bilgi

İlk Uluslararası tüzük 1980 yılında FIP'in Kopenhag'da yapılan genel kurulunda kabul edilmiştir. 1984 yılında FIP'in Budapeşte toplantısında yeni Deontoloji tüzüğü hazırlanması teklif edilmiş ve 1988 Sidney toplantısında resmen kabul edilerek, "Guidelines for codes of ethics for Pharmacist" adı ile yürürlüğe konmuştur. İşte bu tüzükde yer alan konular Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde okutulan Eczacılık Deontolojisi derslerinin de konularını oluşturmaktadır.

Bu konular şöyle sıralayabiliriz:

1. Halk sağlığının ve bireyin hizmetinde olan eczacı, insan varlığına ve hayatına saygı çerçevesi içinde görevini yapmalıdır.

2. Eczacı bütün hastalara karşı aynı hizmeti üretmelidir.

3. Eczacı sürekli olarak bilgisini geliştirmek zorundadır.

4. Eczacı yasal durumlar dışında meslek sırlarını saklamalıdır.

5. Eczacı her türlü mesleki işlemleri dikkat ve titizlikle yerine getirmelidir.

Ş. Eczacı mesleki bağımsızlığından vazgeçmemelidir.

7. Eczacı, mesleğini yapmadığı zamanlarda dahi, mesleğini küçük düşürücü davranış ve işlerden kaçınmalıdır. Mesleğin haysiyetini korumalıdır.

9. Eczacı her koşulda, hizmetinin karşılığının makul olmasına dikkat etmelidir. Sağlık üzerinde haksız kazanç sağlamayı amaçlayan her türlü eylem, anlaşma ve hizmetlerinin karşılığının 3. kişilerle paylaşmanın ahlaka aykırı olduğunu bilmelidir.

10. Eczacı her türlü reklamın gerçek ve meslek ahlakına uygun olmasına dikkat etmelidir.

11. idari makamlar ile eczacı arasındaki güvenilir ilişkiler sürdürülmelidir.

12. Eczacı, yetkililer tarafından sağlığı koruma amacı ile girişilen eylemlere katkıda bulunmalıdır. Yetkililere yol göstermelidir.

13. Eczacı, mesleği ile ilgili ulusal ve uluslararası etkinliklere katılmalıdır.

14. Eczacı sağlığı için zararlı ise bir ilacı vermeyi reddetmelidir. Bu ilaç reçetede yazılı ise hekimi haberdar etmelidir.

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde bu ve benzeri konular örneklerle zenginleştirilerek öğrencilere aktarılmakta, onların hastalara, meslekdaşlarına ve topluma karşı görevlerinin bilincinde eczacılar olarak yetiştirmelerine çalışılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Baytop T. Eczacılık Deontolojisi. İstanbul, 1992:3.
2. Terzioğlu A. Tıbbi Deontoloji V, 2, Baskı. İstanbul, 1983.
3. Şehsuvaroğlu BN. Tıbbi Deontoloji Dersleri, İstanbul, 1975: 30.
4. Dramur R. 1838-1908 yıllarında Osmanlılarda Eczacılık ve Deontolojisi. İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Doktora Tezi. İstanbul, 1984.
5. Unat EK. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, 1867-1909, İstanbul, 1990:74.
6. Baytop T. Eczacılık Mesleğinin Yasai Olarak Tanınmasının 750.Yıldönümü-DOĞA, Türk Eczacılık Dergisi, 1991; t(3): 175.